

İLETİŞİM, İNSAN, TEKNOLOJİ

Korkmaz ALEMDAR *

İletişim teknolojisini sorgulamak güç bir iştir. Çünkü öylesine başarılı uygulamaları vardır ki bunları tartışmak kolaylıkla yanlış anlamalara yol açar. Örneğin Türkiye'de telekomünikasyon alanında gerçekleştirilen gelişmeler önce telefon sonra televizyon kullanımında önemli kolaylıklar sağlamıştır. Bu gelişmeleri sorgulamak hemen ve kolaylıkla gelişme karşıtı tutumlarla eşdeğer tutulmaktadır. Her şey kuşkusuz bu kadar basit değil. Teknolojik gelişme ve onun uygulamaları kendiliğinden gerçekleşmez. O yüzden de sorgulamak, anlamaya çalışmak gerekir.

Bugünü anlamak için eskilere dönmek şart değildir. Ama bazı hatırlamalar yararlı olabilir. Onun için biraz eskiye, 19. yüzyıla dönüp bakalım. Geçen yüzyılda Osmanlı imparatorluğunda yaşayan herkes için yolculuk bugünkü ile kıyaslanamayacak kadar zahmetliydi. Yollar yetersiz, kalitesiz, ulaşım araçları özellikle yöneticilerin rahatlarını sağlayabilmekten uzaktı. Böyle bir dönemde demiryolunun Osmanlı imparatorluğuna gelişi tartışılmaz kolaylıklar/rahatlıklar sağladı. Yolculuğun rahatlığı yanı sıra hızı artmış, malların taşınması da kolaylaşmıştı. O günlerde demiryolunun kullanımına karşı olmak anlaşılabilir/savunulabilir bir tutum değildir. Nitekim karşı da konulmadı ve yabancı şirketler, ya-

* Gazi Üniversitesi, Basın Yayın Yüksekokulu Gazetecilik Bölüm Bşk.

pim ve işletme sırasında kilometre garantisi ile -mutlaka kâr edecekleri biçimde-demiryolunu yapıp işlettiler. O günlerde birileri kalkıp demiryolu bu ülkedeki insanların yararı için değil, batı kapitalizminin çıkarları için kullanılan bir ulaştırma aracıdır deydi herhalde tuhaf karşılanırdı. Ama bugün daha iyi biliyoruz ki, Orhan Kurmuş'un da dediği gibi, demiryolu emperyalizmin Osmanlı İmparatorluğuna girme aracı olmuştur. Başka bir deyişle demiryolu insanlar daha kolay yolculuk yapsın, rahat etsinler diye değil, hammaddelerin ve mamul maddelerin kolay taşınabilmesi için düşünülmüştür. Haksızlık etmeyelim. Başkalarının düşünüp gerçekleştirdiği bu iyileşmelerin ülkeye de yararı olmuştur. Yeni ekonomik ilişkiler kurulması, pazar ekonomisinin gelişmesi, insanların yaşam biçiminde değişiklikler ortaya çıkması bu sayede olmuştur. Hatta vagon ve lokomotif yapımının öğrenilmesi bile gerçekleşmiştir. Ama ne yazık ki bunların hiç biri umulan düzeyde olmamıştır. Bugün hâlâ ekonomik ve toplumsal gerilikten söz ediliyor. Hâlâ teknolojik düzeyimizin yetersizliğini belirtiyoruz. Demiryolu bu sorunları çözemedi, çözmek gibi bir amacı da yoktu. Ama bir nokta çok açık olarak ortadadır: Başka ekonomik ve toplumsal düzenlerin geliştirdiği teknolojik iyileştirmeler mutlaka her toplumu ilerletecek etkiler yapmazlar.

Bugün de benzer gelişmeler söz konusudur. Ama teknolojiye farklılık vardır. Batı herkese yeni iletişim teknolojilerini kullanmayı önermektedir. Çünkü 20. yüzyılın sonlarında egemen düşüncenin yeryüzünde yayılıp gücünü pekiştirmesi için kullanacağı yol iletişimdir. Yani bugün emperyalizm (böyle düşünmek ve yazmak artık ayıp bir şey, çünkü dünya sistemi globalleşme ile bizim yarım yüzyıl önceki sınıfsız toplumumuza benzedi!) artık demiryolu ile değil, iletişim altyapısı ve ona dayanan kullanım olanakları ile giriyor. Türkiye'de telekomünikasyon alanındaki yatırımlar son 8 yılda olağanüstü biçimde arttı. Neden? Ülkede gelişen kapitalizmin gereksinim duyduğu hızlı ticari-mali bilgi akışını sağlamak için mi? Yoksa demokra-

“İletişim teknolojisi toplum yaşamının en önemli ögesi değildir. Onun önemini abartanlar gücünü kavrayıp, onu kullananlardır. Bu düşünce özgür haber dolaşımını destekler, ama haber dolaşımında eşitlikten nefret eder. Eşitlik, herkesin herkesten haber almasına olanak veren bir yapı kurulmasını öngördüğü için tehlikelidir.”

sinin gereği olan çoğulculuğu gerçekleştirmeye kanallarını açık tutmak için mi? Bunlara evet demek zordur. Ama aynı dönemlerde uluslararası plandaki gelişmeler belirleyici olmuştur. Türkiye'yi iç savaş çıkmasındaki Lübnan'ın yerine Ortadoğu'nun finans merkezi haline getirmek isteyenlerin en önemli güçlüklerinden biri telekomünikasyon alanındaki yetersizlikti. Yatırımlar yapıldı, ama hâlâ beklenenler gerçekleşmedi. Çünkü Haluk Geray'ın yazdığı gibi Türkiye'de iletişim teknolojisindeki gelişme batılı büyük şirketlerin dayatması ile olmuştur. Herkes malım satmış ve işini bitirmiştir. Şimdi içeride köylerin otomatik hale getirilen telefonları ile övünülmeye başlanmıştır. Acımasız güçlük de bu

noktadadır. Telefon ya da televizyonun bu insanlara sağladığı sanılan kolaylıklar onların günlük yaşamlarındaki sorunları çözmekten çok uzaktır.

Ama insanların da bunlardan yararlanmaya hakları vardır. Çağdaş kapitalizmin insanları ikna gücü de belki bu noktadadır. Her şey insanın yararlanması içindir! Bu bir kandırma değildir. Her şey bazı insanların yararlanması için düşünülmektedir. Geniş kitlelerin, nerede olursa olsun, rolü hâlâ tüketicilikle sınırlıdır.

Bu döngüden çıkabilmenin bir tek yolu olabilir. Demiryolu ve telefon hatlarının ya da uyku kanallarının sadece malları ve onların değişimi ile ilgili bilgileri değil, insanın her türlü düşüncesini taşımasına izin verilmelidir. Böyle bir uygulama, Türkiye'de de insanların sadece tüketici olmalarına son verecektir.

İletişim teknolojisi toplum yaşamının en önemli ögesi değildir. Onun önemini abartanlar gücünü kavrayıp, onu kullananlardır. Bu düşünce özgür haber dolaşımını destekler, ama haber dolaşımında eşitlikten nefret eder. Çünkü özgür dolaşım büyük iletişim kuruluşlarının durumunu güçlendirmektedir. Eşitlik, herkesin herkesten haber almasına olanak veren bir yapı kurulmasını öngördüğü için tehlikelidir.

Fakat daha da düşündürücü olan bir nokta vardır. Teknoloji insan tarafından yaşamı kolaylaştırma amacıyla geliştirilmiştir. Ancak insan yaşamındaki yerinin giderek artması onu olduğundan daha da önemli hale getirmektedir. Teknoloji artık insandan da vazgeçilebileceğini düşündürmektedir. Bilgisayarların gelişimi, robotlar, vb. gelişmeler bu olanakları vereceğe benzemektedir. Bu yeni bir uygarlık olacaktır. Ama insanlığın yarattığı pek çok değerden yoksun olacaktır. Uygarlık anlayışı teknolojinin ilerlemesi ile eşanlı tutulamaz. Yeryüzündeki insanların gelişmesine, ortak yaşamın barış içinde yürütülmesine yardımcı olmalıdır. İletişim teknolojisi de bu çerçevede çevre kirliliğine yol açan bir teknoloji değil, anlayışı geliştiren, insanların birbirlerini tanımalarına yardım eden bir araç olmalıdır.